

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

УДК 316.344.34-057.36

Ю.В. БУТЕНКО, Н.Е. МИЛОРАДОВА, канд. психол. наук

Харківський національний університет внутрішніх справ

ДОВУЗІВСЬКА ПІДГОТОВКА - ЕТАП ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПРАЦІВНИКА ОВС

Проаналізовано розвиток шляхів професійного становлення майбутнього правоохоронця на етапі довузівської підготовки.

Важливість професійної освіти працівників органів системи Міністерства внутрішніх справ обумовлена її значимістю в досягненні таких соціально важливих завдань, які безпосередньо пов'язані з підготовкою висококваліфікованих спеціалістів у сфері правоохоронної діяльності щодо захисту прав, свобод та інтересів усіх учасників суспільних відносин у процесі динамічного розвитку громадського суспільства і держави. Сьогодні реформування і вдосконалення діяльності міліції потребує не лише реорганізації її структури, а й зміни чинних орієнтацій, ставлення працівників органів внутрішніх справ до своєї службової діяльності. Немає сумніву, що реалізація цієї задачі неможлива без якісної підготовки спеціалістів високого класу. Зазначимо, що реформування професійної освіти можливе за умови розробки сучасних концептуальних засад з урахуванням нових освітніх технологій [1].

Останнім часом з'явилося багато публікацій стосовно довузівської підготовки підлітків, зокрема, В.С. Венедиктова, О.В. Тімченка, В.Є. Христенка, В.В. Посметного та інших.

Зараз перед керівництвом навчальних закладів МВС України постає, в першу чергу, проблема якісного відбору кандидатів на навчання у вузи системи МВС України та подальшу службу в органах внутрішніх справ. Тому метою статті є акцентування уваги суспільства на досить значущому етапі професійного становлення сучасного працівника ОВС – етапі довузівської підготовки. Її новизною є визначення та розвиток змісту головних завдань психологів-практиків на шляху вдосконалення підготовки та відбору молоді у профільні навчально-виховні заклади МВС України.

Професійний відбір у ВНЗ системи МВС України містить у собі чотири види: соціально-правовий, медичний, психологічний та освітній. З них психологічний відбір є найменш результативним. Психологічний відбір у вузи системи МВС України розбитий на три, практично не пов'язаних між собою, етапи.

Перший - проводиться психодіагностичними центрами та лабораторіями при ВЛК і має виражену психіатричну спрямованість. Метою другого етапу психологічного відбору, що здійснюється працівниками служби психологіч-

ного забезпечення апаратів УМВС України в областях, є відбір кандидатів, придатних безпосередньо до навчання. При цьому вимоги, обумовлені особливостями системи органів внутрішніх справ, а також майбутньої професії кандидатів, не враховуються. По суті проводиться відбір на професію «студент». Третій етап психологічного відбору проводиться психологами ВНЗ. Висновки про придатність до навчання на даному етапі не мають правового статусу, та відбір в основному переслідує цілі виділення «групи ризику» й визначення кандидатів на посади молодших командирів із ряду осіб, вже зарахованих на навчання.

Незважаючи на таку багатоступеневість, психологічний відбір є недостатньо ефективним. Це можна пояснити деякими причинами: відсутній єдиний узагальнений підхід у рішенні проблеми психологічного відбору у ВНЗ системи МВС; всі етапи відбору є самостійними та переслідують, як було зазначено вище, різні цілі. Відсутність взаємозв'язку між етапами створює нагромадження у процедурі відбору і негативно впливає на його кінцевий результат; не визначені достатньо мірою критерії оцінювання та прогнозування професійної придатності кандидатів на навчання, що, у свою чергу, ускладнює розробку адекватного методичного комплексу; існуюча методика відбору не фіксує необхідні й достатні професійно значущі психологічні властивості кандидата на навчання у ВНЗ МВС України.

Але, на наш погляд, недостатню ефективність відбору кандидатів на навчання у ВНЗ МВС можна знизити, якщо такий відбір та профорієнтаційну роботу проводити значно раніше, а саме у межах довузівської підготовки.

Використання такого підходу може значно знизити процентну кількість звільнення молодих спеціалістів з органів внутрішніх справ одразу ж після закінчення вузу та у перші три роки служби.

Структура підготовки кадрів до органів внутрішніх справ України складається з трьох основних підсистем: довузівська підготовка, отримання освіти у вищих навчальних закладах та післядипломна освіта.

Довузівська підготовка за ступенем своєї значущості не уступає вузівському періоду підготовки фахівців. На цьому етапі поряд з гармонійним розвитком особистості

на основі виявлення індивідуально значущих рис особистості; всебічною загальноосвітньою та фізичною підготовкою у вихованців повинен бути сформований стійкий мотиваційний блок, який базується на глибинному інтересі до обраної професії та бажанні присвятити своє життя служінню та охороні суспільства.

В умовах трансформації української держави проблема виховання підрастаючого покоління, формування його громадянської позиції, активного відповідального ставлення до життя є найголовнішою. Сучасний стан навчально-виховного процесу, його низька соціальна ефективність вимагають переосмислення процесу виховання, оновлення змісту, форм і методів, пошуку і втілення нових навчально-виховних стратегій, інноваційних технологій. Крім того, на наш погляд, необхідні нові підходи до психологічної підготовки та відбору молоді у профільні навчально-виховні заклади освіти, особливо для підготовки майбутніх правоохоронців. До майбутньої діяльності підрастаючу особистість необхідно готувати психологічно вже з раннього віку. Особлива роль у цьому процесі належить педагогу та психологу, які повинні не тільки орієнтувати, а й цілеспрямовано готувати учнів до професійного навчання та трудової діяльності.

На наш погляд, робота спеціалістів (психологів, педагогів) щодо вдосконалення підготовки та відбору молоді у профільні навчально-виховні заклади МВС України повинна складатися з таких напрямків: профорієнтаційного; психодіагностичного; психологічної освіти та психологічного консультування; психопрофілактики та психокорекції.

Розглянемо детальніше *профорієнтаційний напрямок роботи*.

Динаміка розвитку сучасного виробництва, підвищення вимог до працівника, нові форми господарювання зумовлюють необхідність ефективнішого використання потенційних можливостей людини. У зв'язку з цим зростає значення професійної орієнтації учнів, яку необхідно спрямувати на розвиток їхніх інтересів і здібностей, на вибір професії залежно від індивідуальних здібностей. Цьому сприяло б розповсюджене впровадження у шкільну програму спеціальних курсів, наприклад, таких як «*Основи вибору професії*». Ці заняття передбачають забезпечення учнів обсягом систематизованих профінформаційних знань, необхідних для ухвалення правильного рішення про професійне самовизначення.

Під час викладання таких профорієнтаційних курсів у підлітків складаються уявлення про класифікацію професій за галузевою ознакою, про особливості роботи представників професії типу «людина-людина», «людина-природа», «людина-техніка», «людина-художній образ», «людина-знакова система», схеми аналізу змісту професій (професіограми), про вимоги професії до людини (індивідуально-психологічних особливостей, професійно важливих якостей і способів їх розвитку), шляхів здобуття професії.

Це сприяє професійному самовизначенню підлітків та надає їм можливість об'єктивно оцінити свої задатки, здібності та бажання й зіставити їх із вимогами професії, що, у свою чергу, допоможе прийняти правильне рішення щодо вибору професії.

На цій основі формуються стосунки, мотиви, настанови, наміри, інтереси учня, що забезпечують становлення і розвиток особистості відповідно до індивідуальних особливостей.

З напрямку *психодіагностики* до роботи можна включити використання пріоритетних тестових методик (опи-

тувальник спрямованості особистості, опитувальник діагностики міжособистісних відносин Лірі, тест на самооцінювання, тести мотивації та рівня досягнень успіху Елерса та інші), що дають можливість тонко продіагностувати самосвідомість, виявити особливо чутливих до професіоналізації особистостей та ефективно допомогти старшокласникам у професійному зростанні з метою оптимізації їх професійного самовизначення, враховуючи особистісні характеристики та потреби сучасного ринку праці.

Так, для дослідження та діагностики психічних станів, якостей, темпераменту та характеру особистостей вихованців можна використовувати опитувальник спрямованості особистості, опитувальник діагностики міжособистісних відносин Лірі, тест на само оцінювання; методика експрес-діагностики характерологічних особливостей особистості (підлітковий варіант); характерологічний опитувальник (К. Леонгарда), тест «Неіснуюча тварина», Тест Стреляу, Тест Айзенка).

Вивчення здібностей та рівня інтелектуального розвитку вихованців ліцею можна здійснювати за допомогою комплексу таких методик (таблиці Равена, визначення коефіцієнту інтелекту (Г. Айзенк)); з'ясування розвитку когнітивних процесів вихованців (уваги, пам'яті, уяви, сприйняття), використовуючи методики: пам'ять на числа, слухова пам'ять, коректурна проба, значення слів, тлумачення прислів'їв та інші [2].

З напрямку *психологічної освіти та психологічного консультування* для учнів, батьків та вчителів доцільно розробити лекції, бесіди, «круглі столи» на тему допомоги в особистісно-орієнтованому підході до навчання, особливостей міжчужнівської взаємодії, психологічних детермінант професійного самовизначення учнів. Особливу увагу важливо приділити значенню професійної рефлексії та проблемам соціально-психологічної адаптації й індивідуального стилю професійної діяльності. Це сприятиме реалізації психолого-педагогічної функції розвитку особистості учнів, що поєднує основні компоненти структури професійної самоідентичності особистості. Шлях формування особистих якостей майбутніх правоохоронців-професіоналів, на наш погляд, повинен складатися з таких етапів:

- формування професійних інтересів, цілей, очікування («Важливість професійного шляху для мене»);
- виявлення навчально-професійних дій особистості («Мої зусилля, моя робота для розвитку особистих якостей, необхідних у майбутній професії «правоохоронець»);
- аналізування навчально-професійних досягнень та результатів («Мое реальне професійне становлення через мої результати»);
- формування якостей, які складають потенціал професіонала («Мої якості, мої здібності, мої можливості бути правоохоронцем-професіоналом»);
- виділення етапів професійної кар'єри («Образ мого професійного успіху на шляху мого становлення як правоохоронця-професіонала»);
- виокремлення цінності майбутньої професійної діяльності («Мої завдання й очікування від обраної професії правоохоронця»);

Психокорекційна та психопрофілактична робота передбачає поступовий психолого-педагогічний аналіз характерних особливостей учнів 9-11 кл.; корекційні та розвивальні заняття у групах у вигляді тренінгів, профорієнтаційних ігор, занять із елементами бесіди, дискусії, рольової гри. Це дасть змогу сформувати в учнів уміння зіставляти власні здібності з вимогами професії правоохоронця

та передбачити можливості подальшого професійного шляху. Цей напрямок роботи включає також проведення корекційних бесід та індивідуальних консультацій з вихованцями, які мають проблеми в поведінці, труднощі у навчанні та ознаки емоційних розладів «група особливої психологічної уваги»; проведення профілактичної роботи щодо порушень дисципліни і законності, алкоголізму і наркоманії, шкідливих звичок, бесіди щодо попередження проблем СНІДу (бесіди, лекції, класні години, відвідування райвідділів міліції, Дні дисципліни та ін.). Проведення психопрофілактичної та психокорекційної роботи з дітьми, що відносяться до пільгового контингенту (дітисироти, діти батьків, що загинули при виконанні службових обов'язків та ін.)

Поданий підхід у системі довузівської підготовки кадрів для органів внутрішніх справ повинен мати характер розвивальної взаємодії в системі «керівник навчально-

виховного закладу, практичний психолог, педагог, наставник, командир - молода людина як майбутній професіонал». Ця взаємодія має базуватися на методах, які уможливають моделювання й розвиток професійної самосвідомості та професійного потенціалу особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Психологічне та соціальне забезпечення роботи з персоналом в ОВС України: Збірник методичних рекомендацій. -Харків, 2002. -282 с.

2. Московець В.І., Москаленко А.П., Кобзін Д.О. Методичне забезпечення психологічного супроводження діяльності вищого навчального закладу системи МВС України. -Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. -240 с.

Надійшла до редколегії 12.12.2005

БУТЕНКО Ю.В., МИЛорадова Н.Е. ДОВУЗОВСКАЯ ПОДГОТОВКА - ЭТАП ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО РАБОТНИКА ОВД

Проанализировано развитие путей профессионального становления будущего правоохранителя на этапе довузовской подготовки.

***

BUTENKO J.V., MILORADOVA N.E. BEFORE HIGH SCHOOL PREPARATION - A STAGE OF PROFESSIONAL BECOMING OF MODERN LAW-ENFORCEMENT ORGANS

Development ways of professional becoming of the future law-enforcement at a stage before high school preparation is analyzed.

С.В. ЗАХАРЧЕНКО

Юридична академія МВС

УДК 159.964.21-057.36

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ІНТРАПСИХІЧНИХ КОНФЛІКТІВ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ¹

Показана доцільність діагностики інтрапсихічних конфліктів курсантів вищих навчальних закладів системи МВС; На підставі даних експериментального дослідження доведена ефективність запропонованого комплексу методик, що дозволяє виявити наявність інтрапсихічного конфлікту, фрустровані потреби та можливу сферу психокорекції конфліктів.

Процес адаптації працівників органів внутрішніх справ та військовослужбовців Збройних сил до умов професійної діяльності є об'єктом широких психологічних досліджень військових та юридичних психологів. Висока актуальність зазначених досліджень зумовлена зростанням соціально, психологічно та політично зумовлених вимог до якості підготовки фахівців.

Сучасні дослідження, що проводяться військовими та юридичними психологами в Україні, зумовлюються необхідністю вивчення особливостей у поведінці людей, які мають місце в період адаптації військовослужбовців та працівників органів внутрішніх справ до умов службової діяльності. У складних умовах нашого сьогодення, коли кардинально змінюються моральні цінності, відбувається реформування всіх гілок влади і силових структур, військовослужбовці та працівники органів внутрішніх справ часто втрачають впевненість у своєму майбутньому, пе-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. психол. наук Самойлов О.Є. (Юридична академія МВС).